Školitelův posudek disertační práce

PhDr. Martin KLEČACKÝ, *Český ministr krajan v předlitavské vládě*, Praha 2015, 323 s. + přílohy.

Martin Klečacký se studiu politických a sociálních dějin přelomu 19. a 20. století věnuje již řadu let. Jako pedagog jsem jej poznal na počátku jeho magisterského studia, kdy jsem se stal vedoucím jeho diplomové práce věnované transformaci jihočeského četnictva – zvláště jeho národnostních identit a státních loajalit – v letech 1918 až 1920. Školitelem M. Klečackého jsem se stal i v rámci jeho doktorského studia, které absolvoval během pouhých čtyř let, a to včetně zahraničních pobytů. Vědecký rozvoj M. Klečackého tak bezprostředně sleduji asi šest let a se zadostiučiněním mohu říci, že jmenovaný po celou tuto dobu podával nadprůměrně, a možná je dokonce na místě říci i mimořádné studijní a vědecké výsledky. Toto moje konstatování dokládá nejen krátká doba postgraduálního studia M. Klečackého, ale především četné dílčí odborné výstupy jeho souvislého a intenzivního výzkumu. Nejedná se přitom pouze o články a studie v četných časopisech a sbornících, včetně prestižního Českého časopisu historického, nýbrž především o dvě samostatné knižní publikace, které vznikly v souvislosti s jeho předloženou disertací. První z těchto publikací je Soupis představitelů justiční správy v Čechách 1849-1918, druhou pak kritická edice korespondence českých ministrů krajanů s představiteli mladočeské strany. Kromě těchto autorských monografií je M. Klečacký i spoluvydavatelem edice pamětí protektorátního ministra J. Havelky ad. Aktuálně se pak podílí na řešení dvou grantových projektů GAČR, přičemž jednoho z nich je přímo spoluřešitelem.

Předložená disertační práce je výsledkem Klečackého dlouhodobého, promyšleného a smysluplně stupňovaného výzkumu (edice, soupis, analytické studie, tématická syntéza). Její téma osciluje mezi politickými, sociálními a správními dějinami a věnuje se – s podivem – dosud prakticky nedotčené problematice významu a funkci českých ministrů krajanů na počátku 20. století. Výběr tématu je přínosný hned z několika důvodů. Předně se dosud nikdo

nezabýval institucí českého ministra krajana (a vlastně ani ministra krajana obecně) jako správního orgánu, jeho právní definicí a zakotvením v rakouském správním a politickém systému; dále se nikdo nezabýval významem této byrokratické pozice pro české národní hnutí a pro postavení (mlado)české politiky v předlitavském politickém systému; stranou zájmu historiků zůstával i význam ministra krajana jako lobbystické instituce a jejího místa v interakcích uvnitř předlitavského správního aparátu.

Volba zajímavého, slibného a nezpracovaného tématu však pochopitelně není sama o sobě předností předložené disertační práce. Touto předností je především její zpracování, ať již v podobě struktury práce, zvolené metodologie, pramenného zázemí či v neposlední řadě schopnosti syntetického uchopení a vyhodnocení celé problematiky existence a působení ministrů krajanů v posledním dvacetiletí trvání habsburské monarchie. Při představení disertační práce M. Klečackého začnu pochopitelně otázkou zvládnutí pramenné základny. Ta je velmi široká a domnívám se, že i beze zbytku vyčerpaná. M. Klečacký prošel nejen veškerou dochovanou úřední agendu českých ministrů krajanů (Národní archiv), a jejich českoněmeckého protějšku (AVA Wien), ale seznámil se i s dalšími relevantními fondy předlitavské státní správy, a to od centrálních úřadů ve Vídni (MRP, PMV, jednotlivá resortní ministerstva) až po fondy Prezídia Českého místodržitelství (v případě Klečackého disertace se opět ukazuje, jak je tento jedinečný fond českými historiky stále nedoceněný). Neméně klíčový význam pro zpracování tématu měly rovněž osobní pozůstalosti ministrů (nejen krajanů), jako A. Rezka, A. Randy, K. Práška, J. Kaizla, B. Pacáka či A. Bráfa, ale i dalších českých a rakouských státníků a politiků (M. W. Beck, V. Škarda, K. Kramář, K. Coudenhove, F. Thun-Hohenstein). Jako badatel obeznámený snad poměrně dobře s pramennou základnou k české a rakouské politice přelomu století mohu říci, že nemám nejmenších výhrad k jejímu vytipování a jejímu prostudování. Stejné z mé strany platí i o využití literatury, kdy M. Klečacký využil zřejmě nejen všechny existující edice dokumentů atd., ale pravděpodobně i veškeru stávající sekundární literaturu, a to jak české, tak rakouské, popř. další zahraniční provenience. Nepočínal bych si lépe…

Vlastní práci M. Klečacký rozčlenil do čtyř základních kapitol. První z nich, logicky, je věnována vzniku, funkci a právně-správnímu zakotvení úřadu

ministra krajana. Zcela odpovídajícím způsobem autor do svého výkladu začlenil nejen předcházející éru ministra A. Pražáka, ale především ministra financí J. Kaizla, který sice oficiálním „krajanem“ nikdy nebyl, nicméně z pohledu potřeb a zájmů české politiky reálně předjímal tuto budoucí funkci a účinně ji využil pro posílení českého vlivu na vývoj říše (posílení českých pozic v centrálních a zemských úřadech). M. Klečacký v jednotlivých medailonech přiblížil osoby i činnost jednotlivých ministrů a současně představil i osobu předsedy mladočeského výkonného výboru - V. Škardu. Plasticky přitom popsal (znovu)založení úřadu ministra krajana v roce 1900, jeho působnost a pravomoci, složení a chod kanceláře úřadu ministra krajana a jeho interakce s německým ministrem krajanem.

Další tři kapitoly na různých místních a „silových“ úrovních ukazují praktickou činnost českého ministra krajana ve prospěch českých zájmů. První z těchto oblastí představuje úroveň centrálních úřadů ve Vídni, druhou zemské úřady v Praze (vedle místodržitelství i další zemské úřady a instituce), a třetí region – České Budějovice (okresní hejtmanství, krajský soud atd.). M. Klečacký především analýzou bohatě dochované korespondence sleduje uplatňování vlivu ministrů krajanů na výše uvedených úrovních, a to zejména v personální politice, kde se „čechizace“ správního aparátu stala nejen předpokladem posilování reálného mocenského vlivu české politické reprezentace, ale také alespoň částečně úspěšné jazykové politiky, kdy se právě čechizace stala základnou pro zavádění vnitřní úřední češtiny – klíčový bod mladočeského programu – tzv. via facti. M. Klečacký dokázal nejen popsat nástroje a metody práce ministrů krajanů (zejm. A. Rezka) a jejich aparátu (Villani, Greif), ale především překážky, které se jim stavěly do cesty, a způsoby, jak je odstraňovat či překonávat. Ukázal, že úřad ministra krajana byl zejména v letech 1900 až 1906 překvapivě vlivnou institucí při naplňování taktiky „etapové“, resp. „positivní“ politiky mladočechů a dokázal se zarážející úspěšností prosazovat české personální i politické zájmy na všech úrovních. Tato úspěšnost českého ministra krajana se ostatně odrážela jak v dodatečném zklamání Němců, že v roce 1900 odmítli jim nabízený post německého ministra krajana, tak v porážkách či „nevýhrách“ tak vlivného faktoru, jakým byl dlouholetý pražský místodržitel Coudenhove.

Význam a důležitost práce M. Klečackého však zdaleka nespočívá pouze v dosazení důležitého kamínku do mozaiky národnostního soupeření v českých zemích a celé říši na sklonku její existence. Snad ještě větší přínos spočívá v tom, že na základě konfliktů plynoucích z národnostní rivality Klečacký ukázal překvapivě rychlý rozklad státní správy, který započal cca v polovině 90. let 19. století; někdejší nestrannost, objektivita a úřednická loajalita ke státu a panovníkovi se kolem roku 1906 pro mnohé z byrokratických aktérů stávala již jen matnou „dávnou“ vzpomínkou. Úřednictvo prvního desetiletí 20. století rychle měnilo zažité a dlouho neměnné staré identity a loajality za nové. Přihlášení se k národnímu původu, mnohem častěji otevřené nežli skryté, již nejenže nebylo něčím novým, ale překvapivě rychle a bez problémů tento fakt akceptovala i vrcholná státní správa jako taková. Nacionalizace úřednického aparátu Předlitavska však přinášela i změny loajalit, neboť se rychle ukázalo, že politické strany po roce 1896 dokázaly neuvěřitelně rychle ovlivňovat jimi dosud prakticky nedotčenou státní správu a snad do ní začínaly i prorůstat. Protekce politické strany se v kariérách státních úředníků a soudců stávala důležitým faktorem, před kterým museli rezignovat nejen jejich nadřízení, ale sama vláda a vlastně i panovník – otázkou je, zda si to stárnoucí František Josef stačil uvědomit. Z byrokratického pilíře rakouského státu se stávala křehká chiméra a I. světová válka tento fakt odkryla v celé nahotě.

Neméně důležitou stránkou Klečackého práce je však i jeho příspěvek k sociálním dějinám předlitavského úřednictva jako takového. Někdejší výzkumy W. Heindl a K. Megnera tak rozšířil o poznání mnohem dynamičtější éry, nežli tomu bylo v jejich pracích, a spolu s nejnovějšími výzkumy A. Vyskočila tak otevírá nové perspektivy výzkumu byrokratických elity moderní doby. Pro mne úžasnou stránku celé práce představuje koneckonců nejen výborné popsání mentálního světa úředníků stresovaných jejich pomalými a vrtkavými kariérami, ale především Klečackého proniknutí do úředních předpisů a reglementů, které možná ovládá lépe, nežli mnohý z úřednických „štrébrů“ na přelomu století!

Disertační práci M. Klečackého považuji za vynikající příspěvek k dějinám habsburského mocnářství na sklonku jeho trvání, které dosud stálo tak trochu mimo zájem historiků. Její síla tkví jak v široké paletě použitých pramenů, tak v koncepční stránce, analytických schopnostech, logice a

koneckonců i ve schopnosti svižně a čtivě syntetizovat. Chvályhodná je i bezvadná gramatická a stylistická úroveň celé práce, která se výrazně vymyká i obvykle vyššímu standartu disertačních prací. Doufám, že tato práce brzy vyjde tiskem, pokud možno nejen česky, a kladu proto autorovi na srdce, aby s jejím zveřejněním zbytečně neotálel.

Práci Martina Klečackého nejenže doporučuji k obhajobě, ale hodnotím ji samozřejmě jako výbornou stejně jako jeho celé doktorské studium a dosud publikované výstupy. V duchu doby, o které pojednává, si nedovedu odpustit, že by jeho studium bezesporu zasluhovalo promoci sub auspiciis imperatoris!

Praha 15. 1. 2016

Dr. Luboš Velek